

Лисенко С.А., Стаченко О.В.
САМООСВІТА І САМОСТІЙНА НАВЧАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ІСТОРИЧНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Ретроспективний аналіз засвідчує, що самоосвіта (самокерована навчально-пізнавальна діяльність) та самостійна навчальна діяльність (керована педагогом навчальна робота індивіда) має свої витoki в народній педагогіці, особливостях освітніх традицій Давнього Сходу, Давньої Греції, Давнього Риму, Київської Русі, у педагогічних ідеях видатних мислителів свого часу.

Здійснимо спробу історико-педагогічної періодизації розвитку самоосвіти та самостійної навчальної діяльності людини. У якості критеріїв будуть виступати: соціально-історичні чинники та педагогічні умови для здійснення цих процесів.

Перший період включає доісторичні часи, коли знання та уміння передавалися дітям тільки від дорослих у процесі безпосереднього спілкування. Відсутність інших джерел отримання знань пояснює, чому, процеси самостійного навчання та самоосвіти не можуть бути виокремлені.

Другий період охоплює античні часи аж до пізнього Середньовіччя (середина XVII ст.). Відсутність масових шкіл, значного кола педагогів робили освіту надбанням певної частини багатішої верхівки. Їхні діти під керівництвом приватних учителів, педагогів небагатьох елітних шкіл, майстрів певної справи поруч з учінням набували також знання в процесі самостійного навчання, а після закінчення навчання могли займатися самоосвітою. Існувала й значна частина людей, які не мали змоги отримати освіченість у юному віці, й здобували знання самоосвітою у зрілі роки. Джерелами останньої були: книги, літописи; малочисельні бібліотеки, насамперед, церковні; спілкування з освіченими людьми, мислителями, філософами, служителями церкви; подорожі, мандрівки до інших країн та ін.

Методи навчання мали цілісний характер, не виокремлювалися методи учіння, самонавчання та самоосвіти. Найбільш відомими були творчі методи Сократа (сократівська бесіда та самоіронія), методи розумового самовдосконалення Платона, методи духовного саморозвитку Аристотеля, словесні методи Квінтіліана.

Третій період (друга половина XVII ст. – початок XX ст.) характеризується тим, що з появою масових шкіл для дітей різних верств населення, навчальних закладів для підготовки педагогів, збільшенням кількості друкованих книг, бібліотек розширюються можливості як самостійного навчання, так і самоосвіти. У роботах Я. Коменського, Й. Песталоцці, Ф. Бекона, Г. Сковороди та інших з'являються поняття про принципи й методи самонавчання й самоосвіти А. Дістервег писав, що "Людина лише до тих пір здатна насправді виховувати та навчати, доки сама працює над своїм особистим вихованням та освітою". Формуються перші концепції самоосвіти, основою яких була робота з книгою (М. Рубакін, кінець XIX ст.).

Четвертий період (20-ті – 90-ті рр. XX ст.) пов'язаний з активізацією методів самостійного навчання та самоосвіти. Самоосвіта пов'язувалася з характером тогочасних політичних, господарчих, професійних і культурних завдань. В. Сухомлинський зазначав: «Життя все більше потребує постійного оновлення знань. Без жаги до знань неможлива повноцінна духовна робота, а значить, і трудова, і творча. Тому, нам необхідно виховувати органічну потребу в самоосвіті».

П'ятий, сучасний період вимагає обов'язкової освіти впродовж усього життя, чому може сприяти переростання навченості до самонавчання у навченість до здійснення самоосвіти.